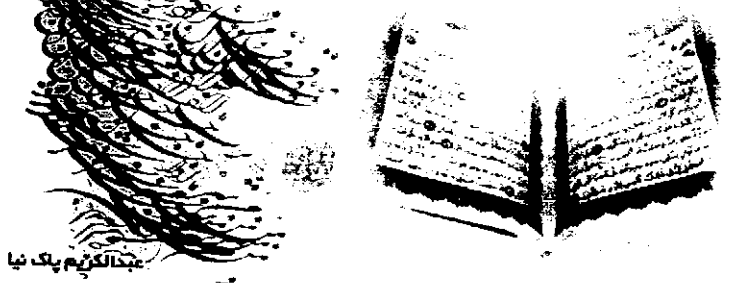

نیایش در قرآن

۱۰۷

عبدالکریم پاک نیا

مداومت در دعا

یکی از شرایط مهم دعا که می‌تواند آثار سازنده و مفیدی داشته باشد، مداومت در دعاست؛ یعنی فرد نیایشگر همواره به یاد خدا باشد؛ اعم از اینکه حالات خوش و آرام‌بخشی داشته باشد یا در گرفتاریها و سختیها غوطه‌ور شود. حق‌باوران پیوسته دعا را نه تنها وسیله رسیدن به کمالات و خواسته‌های مشروع تلقی می‌کنند، بلکه آن را نوعی هدف می‌دانند؛ زیرا دعا نوعی عبادت است؛ آن هم عبادت کبری و خداوند متعال هم هدف از خلقت انسان را رسیدن به مقام

عبودیت اعلام کرده و فرموده است: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾؛^۱ «و جن و انس را نیافریدم، جز برای آنکه مرا عبادت کنند.»
رسول گرامی اسلام ﷺ دعا را خالص‌ترین و برگزیده‌ترین عبادت مطرح کرده، می‌فرماید: «الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ»؛^۲ دعا مغز [و خالص] عبادت است. و امام باقر علیه السلام فرمود: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الدُّعَاءُ»؛^۳ برترین عبادت دعاست.

۱. الذاریات / ۵۶
۲. ارشاد القلوب، حسن بن ابی الحسن دیلمی، نشر شریف رضی، قم، ۱۴۱۲ق؛ ج ۱، ص ۱۴۸
۳. مسائل الشیعة، ج ۷، ص ۳۰

۶۲۰۴

نیایش در قرآن (۲)

بنابراین، برای رسیدن به مقامات عالیه کمال و قرب درگاه الهی، باید همواره انسان دعا و نیایش به درگاه الهی داشته باشد و از این عبادت سازنده، هرگز غفلت نرزد.

حافظا در کنج خلوت در دل شبهای تار تا بود وردت دعا و ذکر قرآن غم مخور خداوند متعال بارها در قرآن از عدم تداوم دعای مردم سخن گفته است؛ چنان‌که می‌فرماید: ﴿وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ﴾؛^۱ «و هرگاه به انسان نعمت دهیم، از ما روی بر می‌گرداند و با حال تکبر و غرور از حق دور می‌شود و هرگاه اندکی ناراحتی و گرفتاری به او برسد، به دعاهای فراوان و مستمر روی می‌آورد [و بر طرف شدن آن را طلب می‌کند].»

و در سوره یونس از غفلت و بی‌خبری انسانهای کیم تحمل و ضعیف‌الایمان خبر می‌دهد و آنها را در مورد سودجویی و تداوم نیافتن ارتباط معنویشان با آفریدگار هستی به شدت نکوهش می‌کند و می‌فرماید: ﴿وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ

قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ صُورَهُ مَرَّكَانَ لِمَ نَدْعُنَا إِلَى صُورٍ مِثْلَهُ كَذَلِكَ زُجِنَ لِلْمُشْرَفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾؛^۲ «هنگامی که به انسان [غافل و خود پرست] زیان و ناراحتی برسد، ما را [به طور مداوم و شبانه روزی] در حال خوابیده، نشسته و ایستاده صدا می‌کند [و برای حل گرفتاری‌اش دعا می‌کند] و زمانی که ناراحتی او را بر طرف سازیم، چنان [از ما فاصله می‌گیرد و می‌گذرد و] می‌رود که گویا اصلاً ما را برای رفع گرفتاری‌اش فرا نخوانده بود و این‌گونه است که اعمال بد اسرافکاران برایشان زینت داده شده است [و آنان از رفتار ناخوشایند خود خوشحال‌اند و زشتی عمل خود را نمی‌توانند بفهمند].»

به خط و خال گدایان مده خزانة دل به دست شاه‌وشی ده که محترم دارد نه هر درخت تحمل کند جنای خزان غلام همت سرورم که این قدم دارد ز جیب خرقة حافظ چه طرف بتوان بست که ما صمد طلبیدیم و او صنم دارد برید بن معاویه از امام باقر علیه السلام

۱. فصلت / ۵۱
۲. یونس / ۱۲

۲۲۰۶

پرسید: آیا قرأت قرآن را بیشتر بخوانیم یا دعا به درگاه ربوبی را؟ امام فرمود: «كَثْرَةُ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ ثُمَّ قِرَاءَةُ مَا يَتَّبِعُهَا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دَعَاؤُكُمْ؛^۱ زیاد دعا کردن بهتر است و این آیه را تلاوت کرد که: بگو: اگر دعایتان نبود، پروردگارم توجه و اعتناء به شما نمی کرد.»

امام صادق علیه السلام در توضیح سیره علی علیه السلام می فرماید: «كَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام رَجُلًا دَعَاءً؛^۲ امیر مؤمنان علیه السلام مردی بود که بسیار دعا می کرد.»

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «خداوند برای هر کسی توفیق دعا کردن بدهد، باب اجابت را نیز به رویش باز خواهد کرد. هر گاه باب دعا به رویتان باز بود، بسیار تلاش و فراوان دعا کنید؛ زیرا خداوند متعال از دعای فراوان شما خسته نمی شود و توجهش را از شما سلب نمی کند، مگر اینکه خودتان خسته شوید.»

آن حضرت در ضمن گفتار راهگشایی به مسلمانان فرمود: «تَدْعُونَ رَبَّكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ فَإِنَّ سَلَاخَ الْمُؤْمِنِ الدُّعَاءُ؛^۳ شب و روز به درگاه

پروردگارتان دعا کنید؛ چرا که سلاح اهل ایمان دعاست.» یعنی مؤمن نباید همواره در مقابل خطرات و گرفتاریها و دشمنان، مسلح به سلاح دعا باشید. با توجه به نکات یاد شده، شایسته است که یک شخص مسلمان در هر زمان و مکان و در هر حالی از دعا کردن غافل نباشد؛ یعنی نه تنها در گرفتاریها، بلکه در حال خوشی و آسایش نیز باید دست به دعا بود.

دلا معاش چنان کن که گر بلغزد پای علیه السلام فرشته‌ات به دو دست دعا نگه دارد پیشوای ششم علیه السلام به نقل از جد بزرگوارش فرمود: «همواره دو دعا کردن پیش قدم شوید؛ چرا که اگر بنده‌ای نیایش پیشه باشد، و برایش گرفتاری و سختی پیش آید و به درگاه خداوند دعا کند، در آسمانها می گویند: این صدا آشناست؛ ولی اگر فقط هنگام سختی دعا کند، به او گفته می شود: تا حالا کجا بودی؟»^۴

۱. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۳۱.
۲. همان، ص ۲۶.
۳. همان، ص ۳۹.
۴. همان، ص ۴۱.

۲۲۰۵

دست تضرع چه سود بنده محتاج را
وقت دعا بر خدای، وقت کرم در بغل
تنها وقت گرفتاری دعا کردن،
چندان ارزشی ندارد و خداوند متعال هم به آن وقعی نمی گذارد و می فرماید:
﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفَلَكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ﴾؛^۱
«هنگامی که سوار بر کشتی شوند، خدا را با اخلاص می خوانند؛ اما هنگامی که خدا آنان را به خشکی رساند و نجات دهد، باز به شرک و کفر می گرایند.»

رفع موانع

در موضوع دعا لازم است قبل از ارتباط با آفریدگار هستی موانع استجاب را بر طرف کرد. اگر فردی بخواهد به همراه اعمال زشت و گناهان فراوان به آستان حضرت قدس پناهنده شود، بی گمان نتیجه‌ای نخواهد داشت و دعای او بی بهره خواهد بود؛ زیرا این جمع بین زشتی و زیبایی و ظلمت و نور است و جمع متضادین عقلاً امری محال می باشد.

حضرت ابراهیم علیه السلام در مقابل مشرکان این شرط دعا را مد نظر قرار داده، می فرماید: «وَأَعْتَرَكُم مَّا تَدْعُونَ

مِن دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيحًا؛^۲ «من از شما و از آنچه غیر از خدا می خوانید، کناره گیری می کنم و به پیشگاه پروردگارم دعا می کنم و امیدوارم در خواندن پروردگارم بی پاسخ نمانم.»

مرا عترت ز دعا آن بود که پنهانی
حقیقت درد فراق تو با تو یگزارم
و گرنه این چه دعایی بود که من بی تو

نشسته روی به محراب و دل به بازارم
در یک روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: «هیچ مسلمانی نیست که به درگاه خداوند دعا کند و از بارگاه حضرت حق خواهش و تمنایی داشته باشد - در حالی که قطع رحم نکرده و در رفتارش گناهی مرتکب نشده باشد - مگر اینکه خداوند یکی از سه عطیه را در پاسخ دعای او عنایت خواهد کرد: یا خواسته‌اش به زودی بر آورده می شود، یا برای آینده‌اش ذخیره می گردد و یا اینکه گرفتاری و حادثه بدی از وی بر طرف می شود.»^۳

۱. عنکبوت / ۶۵.
۲. مریم / ۴۸.
۳. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۲۷.

۲۲۰۶

موانع استجاب دعا دایره وسیعی دارد که انسان باید به فراخور حالش آنها را رفع کند. دل به غیر خدا بستن، کوشش و تلاش نکردن، آلوده بودن به صفات زشت اخلاقی، مخالفت کردن با سنتهای الهی، عدم پرداخت حقوق دیگران، عدم شایستگی و نداشتن قابلیت، و نپیمودن راههای طبیعی و قانونی، از جمله موانع استجاب دعاست که باید قبلاً رفع شود تا زمینه اجابت فراهم آید.

مولای متقیان علی علیه السلام در دعای کمیل بعد از ثناء الهی، رفع موانع دعا را از درگاه حضرت حق خواستار شده، می فرماید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَحْبِسُ الدُّعَاءَ»^۱ پروردگارا! بر من ببخش گناهایی را که دعا را حبس می کند [و مانع اجابت آن می شود].

برای رفع موانع دعا لازم است که انسان نیایشگر استغفار و توبه را قبل از برنامه نیایش خود قرار دهد. خداوند متعال بارها به این نکته تأکید کرده است. در سوره هود می فرماید: «وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا»^۲ [از پروردگارتان طلب

آمرزش کنید! سپس به سوی او توبه کنید تا [از مواهب عالی خود] شمارا به خوبی بهره مند سازد.] و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «مَنْ أَكْثَرَ مِنْ الْإِسْتِغْفَارِ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ مَرَجٍ مَرْجًا وَمِنْ كُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجًا وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبْ»^۳ هر کس زیاد استغفار کند، خداوند برای او از هر اندوهی، گشایشی و از هر تنگنایی، راه خروجی قرار می دهد و روزی می دهد از آنجایی که گمان نمی برد.

علامه مجلسی می نویسد: «مردی در میان بنی اسرائیل سی و سه سال تمام دعا می کرد که خداوند به او فرزندی کرامت کند: اَمَا دُعَايِشَ بِهِ اجابت نمی رسید تا اینکه به خداوند عرضه داشت:

پروردگارا! آیا من از تو دورم و صدای من به تو نمی رسد یا نزدیکم، اَمَا دُعَايِ مَرَا مُسْتَجَابَ نَمِي كُنِي؟ در عالم رؤیا به او گفتند: تو خدا را می خوانی بازبانی فحاش و دلی دنیا

۱. مصاحح الکفعمی، ص ۵۵۵

۲. هود، ۳

۳. وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۷۷

۲۲۰۷

دوست و ناپاک و نیتی دروغ و بدون خلوص. اگر می خواهی دعایت به اجابت برسد، فحش و ناسزا گفتن را ترک کن و دل و نیت خود را برای خدا پاک و خالص گردان! آن گاه دعاکن و به انتظار اجابت باش! او چنین کرد و خداوند متعال در پاسخ دعایش پسری به او عنایت فرمود.»^۱

بنابراین، در آستان حضرت دوست باید خود را از صفات زشت پیراسته و به فضائل آراسته کرد تا بتوان بهره ای برد و به مقصود رسید.

نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله نیز در مورد رفع موانع دعا فرمود: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُسْتَجَابَ دُعَاؤُهُ فَلْيَطِيبْ مَطْعَمَهُ وَكَسْبَهُ»^۲ هر کس دوست دارد که دعایش مستجاب شود، باید محل غذا و درآمد خود را حلال و پاکیزه کند.»

خداوند متعال انسانهای کسل و تنبل را دوست ندارد و از افراد فعال و خدوم و پرتلاش راضی است و آنان را می ستاید. بنابراین، کسانی که بدون کار و تلاش می خواهند به دعا متوسل شوند و گره های زندگی شان را باز کنند، کاری عبث و بیهوده انجام

می دهند.

حضرت صادق علیه السلام فرمود: «برخی افراد هرگز دعایشان مستجاب نخواهد شد.» و از جمله فرمود: «رَجُلٌ جَالِسٌ فِي بَيْتِهِ يَقُولُ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فَيَقَالَ لَهُ أَلَمْ أَمُرْكَ بِالطَّلَبِ»^۳ مردی که در خانه اش نشسته و مدام می گوید: خدایا! به من روزی عطا کن! به او گفته می شود: آیا تو را به طلب روزی فرمان نداده ام!

امید به اجابت و مایوس نشدن

انسان نیایشگر باور عمیق دارد که پناهگاه او قدرتی لایزال است که سخن او را می شنود و از دل پر دردش آگاه و به راه و روش نجات وی کاملاً دانا و قادر است و در کلام نورانی خود فرموده است: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ»^۴ «[ای رسول ما!] هرگاه بندگان من از تو در مورد من سؤال کنند، بگو: من [به آنان] نزدیکم و دعای دعاکننده را

۱. حیوة القلوب، علامه محمد باقر مجلسی، انتشارات اسلامیة، ج ۱، ص ۴۸۴.

۲. عدة الداعی، احمد بن فهد حنفی، موسسة حکمت، قم، ص ۱۲۸.

۳. اصول کافی، باب من لا یشجبه دعوته، ج ۲.

۴. بقره، ۱۸۶.

۲۲۰۸

هرگاه مرا بخواند، پاسخ می گویم.»
 و در جای دیگر، خداوند متعال
 بندگان را از یأس و ناامیدی بر حذر
 داشته و آن را مساوی با کفر دانسته،
 می فرماید: «لَا تَيَأسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا
 يَتَيَأسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ»^۱ «از
 رحمت [و الطاف] خداوند مایوس
 نشوید که فقط کافران از رحمت خدا
 مایوس می شوند.»
 امام باقر علیه السلام فرمود: «پدرم در دعا
 اصرار و پافشاری می کرد و آن قدر یا
 رب یا رب می گفت که نفسش بند
 می آمد و دوباره دعا را از سر
 می گرفت.»^۲
 طبق این اعتقاد و حیاتی، دعایی که
 از دل دردمند مشتاق می تراود، بدون
 تردید مورد توجه حضرت باری تعالی
 قرار می گیرد و انسان دعا کننده هرگز
 نباید از نتیجه آن ناامید و مایوس باشد
 و بر آورده نشدن حاجات هم نشانه
 بی اثر بودن دعا نیست، بلکه بهره های
 معنوی و مادی متعددی را برای فرد
 دعا کننده به ارمغان می آورد.
 امام صادق علیه السلام فرمود: «انسان
 مؤمن گاهی دعا می کند و رفع

نیازهایش را از خداوند می طلبد، اما
 خداوند به فرشتگانش می فرماید:
 پاسخ او را به تأخیر اندازید؛ زیرا من
 صدای عاشقانه و دعای خالصانه اش را
 دوست دارم. در روز قیامت خداوند
 خطاب به این بنده اش می گوید: بنده
 من! مرا خواندی و من پاسخ تو را دیر
 دادم و امروز پاداش آن دعای تو
 این قدر است.»

امام صادق علیه السلام در ادامه افزود: «آن
 بنده مؤمن وقتی عنایات بی کران الهی
 را ببیند، از ته دل آرزو می کند که ای
 کاش در دنیا دعاهایش مستجاب
 نمی شد و خواسته هایش برآورده
 نمی گردید!»^۳

و امام باقر علیه السلام نیز بر اینکه در مقام
 دعا نباید مایوس شد و باید آن قدر
 اصرار و الحاح کرد تا نتیجه گرفت،
 تأکید ورزیده، می فرماید: «وَاللَّهِ لَا يُلِغُ
 عَبْدٌ مُؤْمِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي حَاجَتِهِ إِلَّا

۱. یوسف / ۸۷

۲. بحار الانوار، علامه محمدباقر مجلسی،
 مؤسسة الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ ق، ج ۹۰، ص
 ۲۳۵

۳. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۶۲

۶۲۰۹

قَضَاهَا لَهُ؛^۱ به خدا سوگند! هرگز بنده
 مؤمن در دعایش به درگاه خداوند
 بزرگ اصرار و پافشاری نمی کند، مگر
 اینکه خداوند خواسته اش را بر آورده
 می سازد.»

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «خداوند
 رحمت کند آن بنده ای را که از خداوند
 متعال حاجت بخواهد و در
 خواسته اش اصرار و پافشاری کند؛ چه
 دعایش مستجاب شود و چه مستجاب
 نشود.» و آن گاه این آیه را تلاوت کرد:
 «وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي
 شَقِيًّا»^۲ «پروردگارم را می خوانم و
 امیدوارم که در خواندن پروردگارم
 بی پاسخ و مایوس نباشم.»^۳

گاهی می شود که خداوند ناله و
 دعای بنده مؤمن خود را دوست دارد و
 می خواهد صدایش را همچنان بشنود
 و با او ارتباط داشته باشد. به همین
 جهت، اصرار و الحاح و پافشاری در
 دعا پسندیده و مفید است و از نظر
 اولیاء الهی امری بسیار مطلوب شمرده
 می شود. بنده پاکدل چه بسا در اثناء دعا
 ناله و تضرع می کند و چنانچه
 اخلاصش بر قدسیان ثابت شود و

عرشیان آثار و امواج اتصال روحی او
 را با مبدأ هستی در یابند، اما دعایش به
 اجابت نرسد، در آن حال فرشتگان
 آسمان به حال او گریسته، به خداوند
 عرضه می دارند: خدایا! پاسخ این
 نیایشگر نالان را که این همه اصرار
 دارد، چرا نمی دهی!

پس ملائک با خدا نالند زار
 کای مجیب هر دعا، وی مستجار
 بنده مؤمن تضرع می کند
 او نمی داند بجز تو مستند^۴
 تو عطا بیگانگان را می دهی
 از تو دارد آرزو هر مشتقی^۵

حق بفرماید نه از خواری اوست
 عین تأخیر عطا، یاری اوست
 یعنی نیاز او به من، او را از غفلت
 باز داشته و به محضر من کشانده است.
 اگر من حاجتش را بر آورم، او از شوق
 آن دوباره دچار غفلت می شود. اگر چه
 او بادلی شکسته و سینه ای خسته با

۱. عدة الداعی، ص ۲۰۲

۲. مریم / ۴۸

۳. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۵۸

۴. پناهگاه

۵. حاجت خواه

۶۲۱۰

خلوص تمام می‌نالد و دائماً خدا را پناهگاه خود خطاب می‌کند، اما بگذارید با همین حالت به تضرع و نیایش خود ادامه دهید که حالتی کمیاب است و من آن ناله‌ها و یارب یا رب‌هایش را خوش می‌دارم. گر بر آرم حاجتش او وارد هم در آن بازیچه مستغرق شود گرچه می‌نالد به جان یا مستجار دل شکسته، سینه خسته، گوی بزار خوش همی آید مرا آواز او و آن خدایا گفتن و آن راز او بی‌مرادی مؤمنان از نیک و بد تو یقین می‌دان که بهر این بود پیشوای ششم علیه السلام در این باره می‌فرماید: «بنده [مخلص] دعا می‌کند و خداوند به دو فرشته فرمان می‌دهد که دعایش را به اجابت رساندم، اما حاجتش را به او ندهید؛ زیرا شنیدن آواز روحانی او را خوش می‌دارم، و بنده [غیر صالح] دعا می‌کند و خداوند متعال به فرشتگان می‌فرماید: در بر آوردن حاجتش عجله کنید که بانگ او را خوش نمی‌دارم.»^۱

در اینجا مولوی برای توضیح

معنای حدیث مثال می‌زند که: معمولاً مردم طوطی و بلبل را در قفس می‌کنند و رها نمی‌سازند؛ چون صدا و حرکات و رفتارشان را دوست می‌دارند؛ اما آیا تا به حال کسی شنیده است که زاغ و جغد و کلاغ را هم در قفس نگه دارند؟

طوطیان و بلبلان را از پسند از خوش آوازی قفس در می‌کنند زاغ را و جغد را اندر قفس کی کنند؟ این خود نیامد در قصص^۲ بر این اساس، خداوند متعال اصرار و التماس بندگان صالح خود را دوست دارد و می‌خواهد آنان به واسطه نیازی که دارند بیشتر به حضورش بار یابند و دعا کنند.

مولوی در داستان دیگری می‌نویسد: شخصی همواره دعا می‌کرد

۱. «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَدْعُو قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِيُنْتَقِبَ قَدِ اسْتَجَبْتُ لَهُ وَلَكِنْ اسْتَجَبْتُ بِحَاجَتِهِ فَأَبَى أَنْ أُسْمَعَ صَوْتَهُ وَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَدْعُو قَوْلَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَجَلُوا لِي حَاجَتِي فَأَبَى أَنْ يُبَيِّضَ صَوْتَهُ.» (الكافي، ج ۲، ص ۴۸۹).

۲. شرح جامع مثنوی معنوی، کریم زمانی، انتشارات اشاعت، تهران، ۱۳۸۲ ش، دفتر ششم، ص ۱۰۹۲.

و با ذکر نام الله دهانش را شیرین می‌ساخت. شیطان به صورت فردی ناصح به او گفت: این همه دعا و ذکر می‌کنی و نام الله بر زبان جاری می‌سازی، آیا تا به حال پاسخ نیز شنیده‌ای؟ حتی یک جواب از بارگاه الهی به تو نرسیده است. چرا این قدر سماجت و پرویی در برابر خداوند از خود نشان می‌دهی!

او نیز دلشکسته شد و راز و نیاز و نیایش خود را تعطیل کرد و دعای شبانه را به خواب تبدیل ساخت. در عالم خواب حضرت خضر علیه السلام را در یک بوستانی سبز دید. حضرت خضر علیه السلام به او گفت: فلانی! چرا از ذکر حق فرومانده و از گذشته خود پشیمان شده‌ای؟ او پاسخ داد: من چون پاسخ و لیبکی از سوی حضرت حق در نیافتم، بیم آن دارم که از رانده شده‌گان درگاه الهی باشم.

گفت لیبکم نمی‌آید جواب

ز آن همی ترسم که باشم ردّ باب حضرت خضر علیه السلام از سوی حق تعالی به او پیام داد که: آن همه الله گفتن و سوز و دردت، همان لیبک ماست.

بالاترین لطف ما به تو همان جاذبه و کشش به سوی حق است که در درگاه ما بمانی.

گفت آن الله تسولیک ماست

و آن نیاز و سوز و دردت بیک ماست ترس و عشق تو، کمند لطف ماست زیر هر یارب تسولیک ماست سپس حضرت خضر علیه السلام به او توضیح داد که خداوند به همه از این لطفها ندارد؛ فقط بندگان خاص خود را این گونه می‌نوازد؛ چنانکه به فرعون حتی یکبار هم سر درد مسلط نکرد تا مبادا به درگاه الهی بنالد؛ چون خداوند صدای نحس او را که ادعای خدایی می‌کرد، خوش نداشت.

داد مر فرعون را صد ملک و مال

تا بکرد او دعوی عز و جلال در همه عمرش ندید او درد سر تا ننالد سوی حق آن بد گهر

داد او را جمله ملک این جهان

حق ندادش درد و رنج و اندهان درد آمد بهتر از ملک جهان تا بخوانی مر خدا را در نهان^۲

۱. غم و اندوه.

۲. شرح جامع مثنوی، دفتر سوم، ص ۷۰.

به همین خاطر است که در دعا باید اصرار و پافشاری کرد، مثل بچه‌ای که گریان و نالان پاهایش را به زمین می‌زند و از پدر و مادرش انجام خواسته‌هایش را طلب می‌کند.

رعایت آداب دعا

آنچه از آموزه‌های اهل بیت علیهم‌السلام در مورد دعا معلوم می‌شود، این است که قبل از آغاز و انجام اظهار حاجت و نیایش، لازم است آدابی را مراعات نمود و به مطالب ذیل توجه کرد:

۱. هنگامی باشد که انسان رقت قلب و آمادگی روحی دارد.
۲. دعا در شب به ویژه شب جمعه و همچنین روز جمعه باشد.
۳. داشتن عمل صالح، در آمد حلال و پاکیزه، انجام صلوة رحم، نیکی به دیگران و خسته نشدن از دعا.
۴. به فرموده امام صادق علیه‌السلام: «هرکس قبل از دعا ده بار «یا الله» بگوید، خداوند می‌فرماید: لیبیک! چه می‌خواهی؟»^۱
۵. ۷ بار «یا ارحم الراحمین» و ده بار «یا رب» گفتن قبل از دعا.
۶. بعد از اتمام دعا با جمله «ما شاء»

اللَّهُ وَ لَأَ حَوْلَ وَ لَأَ قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» سخن را به پایان بردن.

۷. در اول و وسط و آخر دعا صلوات فرستادن که تأثیر فراوانی در اجابت دارد.

علی علیه‌السلام فرمود: هرگاه به درگاه حق نیازی داشتی، اول صلوات بر پیامبر و آتش بفرست! آن‌گاه خواسته‌ات را بر زبان آور؛ زیرا خداوند متعال بزرگوارتر از آن است که از او دو چیز خواسته شود (درود بر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و حاجت شخص) یکی را پذیرفته و دیگری را رد کند.^۲

۸. در یک جمع حداقل چهار نفره دعا کنند و اگر ممکن نشد، چهار نفره بار و اگر نشد، یک نفر چهار بار دعا کند.^۳

۹. آمین گفتن اطرافیان به دعای مؤمن. امام باقر علیه‌السلام وقتی برای حل مشکل و رفع گرفتاری دعا می‌کرد،

۱. مکارم الاخلاق، رضی الدین حسن طبرسی، نشر شریف رضی، قم، ۱۴۱۲ ق، ص ۲۸۶.
۲. الدعوات، قطب‌الدین راوندی، مدرسه امام مهدی (عج)، قم، ۱۴۰۷ ق، ص ۲۲.
۳. عدة الداعی، ص ۱۵۷.

زنان و فرزندان را دعوت می‌کرد و آنان به دعای حضرت آمین می‌گفتند.^۱

۱۰. کف دستها را به سوی آسمان باز کردن و همانند مسکین و سائلان تضرع نمودن. ابن فهد حلی می‌گوید: «رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هنگام تضرع و نیایش کف دستها را به سوی آسمان بلند می‌کرد و همانند سائلی که غذا می‌خواهد، دعا می‌کرد.»^۲

۱۱. بعد از اتمام دعا دستها را به سر و صورت و سینه کشیدن.

۱۲. اکتفا نکردن به دعا برای خود و شریک ساختن تمام حاضرین.

۱۳. در غیاب برادران مؤمن دعا کردن و متقابلاً نیز از آنان التماس دعا نمودن.

۱۴. اگر شخصی برای برادر مؤمن خود دعا کند، ملائکه بر دعای او آمین می‌گویند و از سوی خداوند به او مژده می‌دهند که دو برابر آنچه مسئلت کردی، بر تو باد!

۱۵. تمام مردان و زنان مؤمن را دعا کردن و سعادت زنان و مردان مسلمان را از خدا خواستن.

۱۶. دعای هشت گروه از همه

بیشتر مورد توجه درگاه احدیت قرار می‌گیرد: دعای پیشوای عادل، دعای مظلوم، دعای فرزند صالح برای والدین خود، دعای پدر و مادر صالح برای فرزند و بر علیه فرزند، دعای مؤمن در غیاب برادر مؤمن،^۳ دعای زائر خانه خدا، دعای مجاهد در راه حق و دعای مریض.

۱۷. کسی که چهل نفر مؤمن را قبل از دعای خود، دعا کند، خواسته‌اش رد نخواهد شد.

۱۸. با نامهای نیک خداوند، او را صدا بزند که خود فرمود: «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا»^۴ «برای خداوند نامهای زیبایی است که با آن اسماء او را صدا بزنید!»

۱۹. می‌توان در حق کسی که اهل ایمان را می‌آزارد، نفرین کرد. در این مورد، یونس بن عمار داستانی دارد؛ او می‌گوید: «من به حضرت صادق علیه‌السلام از دست همسایه‌ای که با زبان و رفتارش

۱. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۱۰۵.
۲. همان، ص ۴۶.
۳. همان، ص ۱۱۶ و ۱۲۸.
۴. اعراف / ۱۸۰.

۲۲۱۴

۲۲۱۴

**خداوند برای هر کسی
توفیق دعا کردن بدهد، باب
اجابت را نیز به رویش باز
خواهد کرد. هر گاه باب دعا
به رویتان باز بود، بسیار
تلاش و فراوان دعا کنید**

می ریزد، در نماز وتر و بعد از
سپیده دم.^۲

۲۱. شمردن یکایک خواسته‌ها در
دعا، مورد رضایت الهی است. امام
صادق علیه السلام فرمود: «خداوند تمام
خواسته‌های بنده‌اش را می‌داند؛ اما
دوست دارد که او نیازهایش را یکایک
بشمارد. پس هرگاه دعا کردی
خواسته‌ات را نام ببر!»^۳

۱. الکافی، باب الدعاء علی العدو، ح ۳.

۲. همان، باب الاوقات التي ترجی فیها الاجابة.
برای اطلاعات تفصیلی در مورد آداب دعا به
کتابهای الکافی و وسائل الشیعة، باب دعا رجوع
شود.

۳. وسائل الشیعة، ج ۷، ص ۳۳.

مرا می‌آزرد و آبرو و حیثیت مرا از میان
می‌برد و جانم را به لیم رسانده بود،
شکایت کردم. امام فرمود: در آخرین
سجده رکعت دوم نماز شب او را
نفرین کن و دعا کن تا خدا شرش را از
سر تو کم کند.

قبل از دعا، حمد و ثناء الهی به
جای آور و بگو: خدایا! فلانی مرا شهره
مردم کرده و اسرارم را فاش نموده و
مرا به شدت ناراحت کرده و در
معرض انواع خطرها و تهدیدها قرار
داده. خداوندا! او را با تیر غیبی به این
زودی ادب کن و شرش را از من کوتاه
گردان!

من طبق رهنمود حضرت بر علیه
او دعا کردم و در کوتاه‌ترین زمان از شر
او راحت شدم.^۱

۲۰. دعا در این زمانها به اجابت
نزدیک است: هنگام قرائت قرآن،
وقت اذان، در هنگام نزول باران، وقتی
که دو صف از لشکر حق و باطل مقابل
هم ایستاده‌اند، وقت رقت دل و حال
روحانی داشتن، هنگام سحر، وقت
وزیدن باده‌ها، هنگامی که اولین قطره
خون مؤمن در هنگام شهادت به زمین

۲۲۱۵